

Yemen Edebiyatında Göç: Muhammed Abdulveli'nin Romanları¹

Zeynep BADEM*

Özet

Kültür ve edebiyat, kolektif belleğin bir ürünü olarak ortaya çıkmakta ve toplumun hafızasına dair özel kodlar taşımaktadır. Bu yönüyle her yazar eserlerinde yaşadığı toplumdan izler taşımaktadır. Zira insanın içinde yaşadığı toplum, onun duygu ve düşüncelerini şekillendiren ve yönlendiren temel organizmadır. Bunun örneklerinden biri de Yemenli yazar Muhammed Abdulveli'dir. Abdulveli, yaşadığı dönemin sıkıntlarına bizzat şahit olmuş ve yaşadıklarını da hikaye olarak kurgulamıştır. Yemen insanının uzun yıllar boyunca yaşamaya maruz kaldığı acı ve ızdıraplarla dolu tarihini arşivleyen, anlatan yazılar yazmış ve bu yazılarda 'gurbet' ve 'toprak' (vatan) olmak üzere iki önemli konu üzerinde durmuştur. Toplumun savaş döneminde nasıl bir mücadele verdiğinden ziyade; yazarın o mücadeleyi nasıl anlattığı, eserinde nasıl işlediği, mekan ve zaman kurgusunu nasıl oluşturduğu bizler için önem kazanmaktadır. Hikayeyi kurgularken esinlendiği olay ve olay örgüsünü anlattığı üslup çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Muhammed Abdulveli, Kısa Hikaye, Birlikte Yaşama, San'a, Etiyopya

Abstract

Culture and literature emerge as a product of collective memory and carry unique codes about the memory of a society. In this respect, every writer carries traces of the society in which he lives. Because the society in which a person lives is the base that shapes and constructs his or her feelings and thoughts. One of the greatest examples of this phenomenon is Muhammed Abd Al-Wali. Abd Al-Wali witnessed the troubles of his period and reflected his experiences in his novels. In his works, Abd Al-Wali focused on two important topics: "foreign land" and "homeland". Abd Al-Wali described and documented the troubles and misery faced the Yemeni people over years. The main purpose in this study is to evaluate the work of Mohammed Abd Al-Wali as one of the founders of the modern Yemeni short story. My work consists of two main parts. In the first part: All works, background and life of Muhammed Abd Al-Wali was discussed. In the second part, the paper discusses in detail the works of Muhammed Abd Al-Wali. My approach was to examine his works in detail, to analyze the characters in his novels, to reveal the traces of the period in which the stories were written, and to evaluate the works' language, style, time, and place. Each writer is influenced by the period in which he wrote his works.

Keywords: Yemen, Mohammed Abd al-Wali, Short Story, Living Together, Sanaa, Ethiopia

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalında Doç. Dr. İbrahim FİDAN danışmanlığında yapılan "Muhammed Abdulveli'nin Roman ve Kısa Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* MEB, Ankara Üniversitesi Arap Dili ve Belagati Yüksek Lisans Mezunu, zeynepaltindis06@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5685-0248

Giriş

Kısa hikaye 18. yüzyılda Batı'da ortaya çıkmış ve 19. yüzyılda da ayrı bir edebi tür olarak kabul görmüştür. Arap edebiyatında bu eserler özellikle 1798'de Napolyon'un Mısır seferinden sonra Arap dünyasının Batı ile iletişim kurması neticesinde yazılmaya başlamıştır. Arap edebiyatının kısa hikaye türünü tanıması Batı'dan daha öncelere dayansa da Arap edebiyatında ve Yemen'de kısa hikaye 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ilgi görebilmiştir. Arap dünyasında kısa hikaye ilk olarak Mısır'da ortaya çıkmış ve oradan başka ülkelere yayılmıştır. Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Yemen'de de kısa hikaye ve romanın, önceden fazlasıyla yaygın olan şiirin yerini alması ve aynı zamanda edebî bir tür olarak kabulü yirminci yüzyılda olmuştur. İlk dönemlerde Yemen hikayeciliği genellikle belirli sosyal ve siyasî mesajlarla yüküdür. Günümüzde ise Yemen edebiyatı iyi bir ilerleme kaydetmekte ve hikaye türüne gerekli ehemmiyet gösterilmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen hem Yemen'de hem de bizim literatürümüzde Yemen hikayeciliği ile ilgili araştırmalar oldukça kısıtlıdır.

Arap ülkelerinin genelinde olduğu üzere Yemen de hikayeciliğe Batı'yı taklit ile başlamış, kimi zaman devrim ideolojisinin tesiri altında kalsa da 1970'ten sonra şekil ve içerik bakımından çeşitlilik kazanarak edebî özgünlük yakalamış ve modern teknikleri kullanmaya başlamıştır. Ayrıca Yemen hikayeciliği sosyal, siyasi ve bireysel nitelikler taşıması bakımından realistik bir metot da içermektedir. Toplumun temel yapı taşı olan aile, vatandan göç, sosyal ve siyasi çevre ve kişisel ızdıraplar, Yemen'de kısa hikaye yazarlarının ele aldığı ana temalar arasında kabul edilmektedir.

Yemen edebiyatında kısa hikaye, Muhammed Abdulveli ile birlikte sığ formundan ve eskimiş kalıplardan sıyrılıp modern bir görünüm elde etmiştir. Abdulveli (1939-1973), Mısır'daki hikaye yazarlarının ve edebi anlamda örnek aldığı diğer yazarların deneyimlerinden istifade ederek "el-'Ardu ya Selmâ", "Şey'un İsmuhû el-Hanûn", "Leytehû Lem Ye'ud" gibi sosyal ve siyasi içerikli hikayeler kaleme almıştır.

Bazıları Muhammed Ali Lukmân'ın 1939'da yayımladığı *Sa'îd* romanının çağdaş Yemen romanının başlangıç noktasını oluşturduğunu ifade ederken bazıları da *Sa'îd* romanından takriben 10-12 sene evvel Ali Ahmed Bâ Kesîr ve Ahmed es-Sekâf tarafından yayımlanmış bazı romanların olduğunu ileri sürmektedirler.² 1927 yılında Ahmed es-Sekâf'ın yayımladığı *Fetât Kârût* romanına ilaveten *es-Sabr ve's-Sebât* (1929) ve *Dahiyyetu't-Tusâhil* (1933) adında iki romanı vardır. *Sa'îd* ro-

² Ali er-Râî, *er-Rivâye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Dâru'l-Mustakbeli'l-'Arabî, Kahire, 1991, s.17.

manını ilk Yemen romanı addeden bazı eleştirmenlerin dayandığı tek nokta, es-Sekâf ve Bâ Kesîr'in, eserlerini Yemen'den göç etmelerinden sonra kaleme almaları ve romanlarında hem konu hem de kahramanlar açısından Yemen'e ait olmayan unsurları tercih etmeleridir.³ Fakat Yemen'in gerçek evladı olarak zikredilen Lukmân, eserini Yemen'de kaleme almış ve Yemen'in karakteristik yapısını anlatan hadiselerle yer vererek Yemenli karakterleri ele almıştır. Abdülhakim Muhammed Bâ Kays da Yemen'in bu iki müstesna evladının (es-Sekâf ve Bâ Kesir) romanlarını salt Yemen dışında yazmalarından dolayı dışlanmalarını eleştirmiş, bu bakış açısına göre Arap coğrafyasının haricinde yaşayan çok sayıda Arap yazarın eserlerini de reddetmek gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴

Tarihçiler ve istatistikçiler Ahmed el-Sekâf'ın 1927'de Endonezya'nın bir adasında yazdığı "Fetât Kârût" romanı ile 2017'de Rayan el-Şeybânî'nin "Nüzhetü'l Kelb" romanına ilişkin kütüphane bilimi ve bibliyografya konusunda fikir birliğine varmışlardır. 90 yıllık süreç, Yemen'deki romanın tarihidir.

Yemen'de roman yazım serüveni erken bir dönemde başlamış olmasına rağmen 1960'lara kadar sadece birkaç roman yazılmış ve bunlar da istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Ancak 1970'lerde ortaya konan çabalar sonucunda kemiyet ve keyfiyet açısından romanda bir ilerleme sağlanmıştır.

Yemen'de roman yazım serüveni erken bir dönemde başlamıştır ancak 1960'lara kadar sadece birkaç roman vardır ve bunlar elbette istenilen bir seviyede değildir. 1970'lerde ortaya konan çabalar sonucunda kemiyet ve keyfiyet açısından romanda bir ilerleme sağlanmıştır. Başlangıcından 1970'lere kadar durağan halini muhafaza eden ve kabuğunun dışına çıkamayan Yemen romancılığı, 1970'li yıllardan sonra hareketlenmeye başlamış ve kabuğunu kırarak geleneksel biçim ve içeriğin dışına çıkmıştır. Bu bağlamda yeni nesil roman yazarları gelenekçi anlatı tarzından uzaklaşarak modern teknikleri denemeye ve Batı anlatım tarzını benimsemeye başlamıştır. 90'lı yıllarda Yemenli yazarların eserleri buldukları coğrafyanın dışına çıkmaya başlamış ve milletler arası arenada ödüle layık görülmüşlerdir. Bu sayede çok sayıda Yemenli yazarın eserleri Batı'ya ulaşmış ve yabancı dillere çevrilmiştir.

³ Abdülaziz Makâlîh, *Dirâsât fî'r-Rivâye ve'l-Kissati'l-Kasîra fî'l-Yemen, el-Muessesetu'l-Câmi'iyye*, Beyrut, 1999, s.79.

⁴ Muhammed Sâlih Bâ Kays, "Fetâtü Kârût ve'r-Riyâdetu'r-Rivâiyetu'l-Muhemmeşe", *İttihâdu'l-Udeba' ve'l-Kuttâbi'l-Yemeniyyîn*, San'a, 2008, s. 478.

Yemen romanı ve edebiyatı genellikle ortak temaları ele almış, her yazar eserini kendi bakış açısıyla yazmış ve kendi mürekkebinin boyasıyla boyamıştır. Yemenli yazarları ortak paydada buluşturan ana tema ise 1962 yılında Kuzey Yemen ve 1967'de de Güney Yemen'de gerçekleşen ve milletin kaderini belirleyen devrimlerdir. Dolayısıyla devrim öncesi yazılan eserlerde Yemenlilerin bağımsızlık arzusu, devrimcilik tutkusu ve yaşam mücadeleleri anlatılırken devrim sonrasında toplumsal reform ve Yemen toplumunda kadının konumu ele alınmıştır.

Yemen'de romanın gerçek başlangıcını temsil eden 70'li yılların öncülerinden Muhammed Abdulveli'den ve onun "Yemûtüne Gura-bâ" (1971) ve "San'a Medîne Meftûha" (1978) adlı romanlarından çalışmamızda detaylı olarak bahsedeceğiz. 1980'lerde Zeyd Demmac, 1984'teki "Rehine" romanında ifade edildiği gibi, 1970'lerin serüvenini bu döneme uygun farklı bir tarzla tamamlamıştır.

20. yüzyılda Yemen'de 70 yılda yaklaşık olarak 59 roman yazılmıştır. Bu dönemde ortaya konulan çalışmalarda ve çevirilerde Abdulveli ve Zeyd Demmac'ın eserleri büyük ilgi görmüştür. İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk on yılı Yemen romanında gerek nicelik gerekse nitelik açısından *Booker Ödülü* de dahil olmak üzere Arap ödüllerinde rekabete girmek için açık bir gelişme dönemini temsil etmektedir.

Romanın ilerlemesi ve gelişmesi birçok faktöre bağlıdır. Bunlardan en önemlisi yazarı, yeni olan her şeye açık hale getirerek ve teknik olarak üzerinde çalışmasını sağlayarak, yeteneklerini ve araçlarını halkın kültür hayatını özetleyen romana hizmet uğrunda geliştirerek bir kültür ve seçkin hikaye anlatımı inşa etmeye iten genel olumlu atmosferdir. En önemli faktörlerden bir diğeri de yaşamda istikrarı yani yerleşik düzeni sağlamaktır. Zira istikrarsız bir ortam roman üretiminin zayıflamasına yol açar. Yemen'in roman alanında geride kalması, Yemen'de son 15 yılda kötüleşen yaşam ve güvenlik koşulları durumundan kaynaklanmıştır. Bu durum Yemen'de romana karşı eleştirel bir hareketin oluşmaması sonucunu da doğurmuştur. Nitekim roman ve hikaye anlatımına uyum sağlayan eleştirel bir dinamizm eser için son derece önemlidir.

Yaşam ve güvenlik istikrarsızlığı karşısında, yayıncılık ve dağıtım krizinin doruğa çıkmasıyla yazarların çilesi daha da ağırlaşmış ve çalışmalarını yayınlamak için maliyetlerinin çoğunu kendileri karşılar hale gelmişlerdir. Bu durum yazar Sami el-Şâtîbî'nin geçmiş yıllarda neden birkaç kitap yayınladığını açıklamaktadır. Çünkü masrafları kendisine ait olmak üzere birkaç nüsha basmakta, bir kısmını araştırma merkezlerine satmakta, bir kısmını da hediye etmekteydi. Bunun nedeni, daha önce de belirttiğimiz gibi, yayınevlerinin olmamasıdır.

Varsa da şu anda Yemen'i kasıp kavuran krizin gölgesinde, satın alma gücünün olmaması ve hükümetin zayıf rolü nedeniyle herhangi bir mali yük altına girilememesidir. Zira Yemen, roman türünün yaratıcılığına katkıda bulunan ve onu zenginleştiren romancılarla dolu olmasına rağmen, bunu yansıtan tam bir fotoğraf sunulamamaktadır. Bunlar arasında gerçekten büyük romancılar vardır ve Yemen romanının küresel gelişmeye ayak uydurduğunu keşfetmek için Vecdî el-Ehdel'in "Gökyüzü Olmayan Topraklar" romanını okumak yeterlidir.

Muhammed Abdulveli'nin Eserleri

Yazarlar Genel Kurulu, özelinde Yemenli genelinde ise Arap eleştirmenlerin eleştirel çabalarını teşvik etmek için yazar Muhammed Ahmed Abdulveli'nin tüm çalışmalarını yayınlamıştır. Böylece, onun derin dünyasına nüfuz ederek eserlerinin üzerindeki örtüyü kaldırmışlar ve tüm eserlerini tek bir kitapta toplayarak okuyucusuna sunmuşlardır.

İlki 1966'da basılan birçok eseri vardır. Eserlerinden bazıları Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rusçaya çevrilmiştir. Muhammed Abdulveli'nin 2 romanı ve 4 hikaye kitabı vardır. Bu hikaye kitapları birçok küçük hikayenin bir araya gelmesiyle oluşmuş hikaye gruplarıdır. İki romanı vardır:

- 1- *Yemûtûne Gurebâ* (يموتون غرباء): Garibanlar Ölüyor.
- 2- *San'a Medîne Meftûha* (صنعاء مدينة مفتوحة): San'a: Açık Bir Şehir

Muhammed Abdulvelinin bu iki romanı dışındaki diğer eserleri aşağıdaki hikâyelerden oluşmaktadır:

- 1- *el-Ard Yâ Selmâ* (الأرض يا سلمى). Bu çalışma aşağıdaki kısa hikâyelerden oluşmaktadır:

- İmra'e* (امراة): Kadın.
- el-Ğul* (الغول): Gulyabani.
- Ed-Dersu'l Ahîr* (الدرس الأخير): Son Ders.
- Tarîku's-Sîn* (طريق الصين): Çin Yolu.
- Ebû Rubbiyye* (أبو ربيعة): Rubbiyye'nin Babası.
- Sûku's-Sebt* (سوق السبت): Cumartesi Pazarı.
- 'Inde İmrae* (عند امرأة): Bir Kadının Yanında.
- el-Latme* (اللظمة): Şamar.

Ya Habîr (يا خبير): Ey Usta.

el-Ard Yâ Selmâ (الأرض يا سلمى): Toprak Ey Selma.

Mevtu İnsân (موت إنسان): İnsanın Ölümü.

Levnu'l-Matar (لون المطر): Yağmurun Rengi.

'Alâ Tarîk Esmera (على طريق أسمر): Esmera Yolunda.

2- *Şey'un İsmuhû Hanîn* (شئ اسمه الحنين): Bu eser aşağıdaki kısa hikâyelerden oluşmaktadır:

Ve Kânet Cemîle (وكانت جميلة): Güzeldi.

Leytehû Lem Ye'ud (ليته لم يعد): Keşke Dönmeseydi.

Mûmis (مومس): Kötü Erkek.

eş-Şey'ullezi Lâ Yumes (لا يمس الذي الشئ): Hiç Dokunulmayan Şey.

Şey'un İsmuhû Hanîn (اسمه الحنين شئ): Hüzün Adlı Şey.

Yemâme (يمامة): Güvercin.

Sinema Taftiy li Sabiy (سينما طفلي لصبي): Taffili Li Siy Sineması.

Yâ Ehî İthâric (أخي اتخارج يا):

el-Etfâlu Yeşîbûne 'Inde'l-Fecr (الاطفال يشيبون عند الفجر): Çocukların Saçları Sabah Beyazlar.

Esdıkâu'r-Ramâd (أصدقاء الرماد): Kül Arkadaşlığı.

3- *'Ammunâ Sâlih el-'Umrânî* (عمنا صالح العمراني): Bu eser ise aşağıdaki kısa hikâyelerden oluşmaktadır:

'Ammunâ Sâlih (عمنا صالح العمراني): Salih Amcamız.

Lâ Cedîd (لا جديد): Yeni Değil.

Zi'bu'l-Hille (ذنب الحلة): Hille Kurdu.

es-Seyyid Mâcid (السيد ماجد): Mâcid Efendi.

Leyle Hazîne Uhrâ (ليلة حزينه أخرى): Bir Başka Hüzünlü Gece.

en-Nihâye (النهاية): Sonuç.

Rağbe (رغبة): Tercih.

A'mâl Mesrahiyye (أعمال مسرحية): Tiyatro Çalışmaları.

eş-Şeyh Bişr bin el-Hâfi (الشيخ بشر بن الحافي): Şeyh Bişrh Bin el-Hafi.

Meşhed Mesrahî (مشهد مسرحي): Tiyatro Sahnesi.

4- *Reyhâne* (ريحانة): On iki kısa hikâyeden oluşan bir eserdir.

Reyhâne (ريحانة): Bir Fesleğen.

Neşve (نشوة): Sarhoşluk.

Cuveyta (جويتا).

Mîlâ (ميلا).

‘Uyûn-u Mîlâ (عيون ميلا).

Fî Kâ’ati Çaykovski (في قاعة تشايكوفسكي).

‘Uyûnuhâ (عيونها): Gözleri.

ed-Dacr (الضجر).

es-Sayf ve-l Cerâd ve'l-Matar (الصيف والجراد والمطر): Yaz, Yağmur ve Çekirgeler.

Lâ Cedîd (لا جديد): Yeni Değil.

İnnehû Yemenî (إنه يمني): O Yemenlidir.

İdrâb (إضراب): Grev.

Muhammed Abdulveli'nin Edebi Kişiliği

1950'lerin yazar ve düşünürlerinden olan Muhammed Abdulveli, Yemen kısa hikayesinde gerçekçi yönelimin yani realizmin öncüsü ve aynı zamanda özellikle altmışlı yıllarda bu anlatı biçiminin Yemen'deki öncüsü sayılmaktadır. Bunun nedeni, yetmişli yılların (vefat zamanı) başlarına kadar süren yaratıcılığının bir dizi sosyal meselenin sanatsal yaklaşımında ortaya çıkmasıdır. Edebi eserlerinde “göç” temel unsur kabul edilmektedir. Eserlerinde, Yemen'in kırsal kesiminde yaşayan fedakâr bir kadın profili sunarken diğer taraftan da göç eden adamları ve onların maruz kaldıkları sıkıntıları dile getirmiştir. Onun eserleri, hayatı boyunca ve ölümünden sonra dahi Yemen sahnesinde yer almıştır.

Yemen Yazarlar Genel Kurulu, Abdulveli'nin ölümünden uzun bir süre sonra 2012 yılında bu edebiyatçı hakkında çok şey bilmeyen okuyucunun, onun çalışma ve romanlarına ulaşabilmesi için eserlerini derleyerek tüm çalışmalarını tek bir kitap halinde yayınlamıştır. Yemen hikayeciliği, Abdulveli döneminde görülmemiş bir başarıya tanık olmuştur. Bu, haiz olduğu engin deneyimi ve kültür çeşitliliğinden ve hikaye sanatını inceleyerek geliştirdiği sanatsal yetisinden kaynaklanmaktadır. Zira sürekli okuyarak gösterdiği bireysel çabayla yetinmemiş, Mısır'daki eğitimi boyunca seminerleri ve panelleri de takip etmiştir.

Abdülaziz el-Makalîh onun hakkında şöyle der: “Muhammed Abdulveli, Yemen’deki modern hikayeciliğin öncüsüdür. Adına iliştirilen öncü unvanı keyfi ya da hak etmeyenlere verilen tarzda bir unvan değildir. Aksine, herkesin kabul ettiği bir gerçeğin onaylanmasıdır.”⁵ Muhammed Abdulveli, bu sanatın tartışmasız öncüsü ve ilk hikayecisidir. Yeni ufuklar açan hikaye yazıcılığının bu ülkedeki modern temellerini atan odur. Modern teknikleri kullanarak hikaye sanatının Yemen’deki seyrine yön vermiştir. Abdulveli, Yemen’deki yazınsal anlatı türlerine yeni teknikler de kazandırmıştır. Teknik ve sanatsal dönüşümler, daha sonra bu yazımlarda yerini almaya başlamıştır. Modern anlatım tekniklerinin sinematik görsellerden istifade etmeye başlamasıyla sanki yeni bir modernizmi temsil etmektedir.

Moskova’daki Gorki Dünya Edebiyat Enstitüsü’nde yaptığı çalışmaların onun yazarlık yetisine büyük fayda sağladığı düşünülmektedir. Zira yeteneğini geliştirmesi, ona daha kapsamlı bir boyut kazandırması ve bunu yazıya dökmesi için buradaki tecrübe ona gerçek bir fırsat sunmuştur. Bu dönemde kaleme aldığı hikayelerde söz konusu enstitünün etkisi bariz bir şekilde görülmektedir. Abdulveli’nin Çehov ve Gorki ile olan üslupsal benzerliği dikkate değerdir. Nitekim onun *Ve Kânet Cemîle* hikayesi, Gorki’nin *İşçilerin Hikayesi*’nin bir benzeri olarak görülmektedir.

Onun tarzı ister anlatının biçimsel yapısı ister içerik açısından olsun hikayenin uluslararası ve Arap sitiline ayak uydurması ile öne çıkmıştır. Muhammed Abdulveli’nin hikayeleri, Yemen’e ait doku ve özellikleri muhafaza ederken, insani bir boyut ve entelektüel bir derinlik de taşımaktadır. Muhammed Ahmed Abdulveli birçok sosyal, insani ve politik meseleyi romantizm ve şiirden uzak, gerçekçi bir şekilde ele almıştır. Dilsel motifler ve yapmacılıktan uzak, akıcı ve sade bir dili vardır. Onun dili, sıradan insanlardan büyük entelektüellere varıncaya kadar toplumun tüm tabakalarına hitap etmektedir. Hikayelerindeki sunuş stilleri çeşitlidir ve tek bir düzlemde ilerlemez. Metinlerinde her zaman ona dinamik hareket katan ve onun monotonluğunu kıran diyaloglarla zenginleştirilmiş bir anlatım ve betimleyici bir tarz vardır. Diyalog, *el-Ard Ya Selma*’daki gibi bir iç diyalog (monolog) ya da *Şey’un İsmuhû el-Hanîn* hikayesinde bulunan dış diyalog şeklinde eserlerinde yer almaktadır. Buna sembolizmi kullanımındaki ustalığı da eklenmektedir. Bu, *el-Ğul* ve *Ve Kânet Cemîle* gibi hikayelerinin çoğunda belirgin şekilde görülmektedir.

⁵ Muhammed Abdulveli: Sıyratun Muğlefetun bi'l-Hanîn, <https://nashwannews.com/opinions/215754/2-1-سيرة-مغلفة-بالحنين>, محمد-عبد-الولي, Erişim Tarihi: 09.11.2021.

Muhammed Ahmed Abdulveli'nin kurgusal metinlerinin yoğun odağı, spesifik net fikri olmasıyla beraber muhtemel sonları okuyucuya açık bırakan yoğun ve tutarlı bir metin olmasıdır. Eşyaları ve olayları gerçekçi ve soyut bir şekilde ancak olumsuzluk olmadan tasvir etmektedir. Tavsiye ve öğüt kullanmadan gerçekliği ön planda tutmuştur. Okuyucuyu entelektüel olarak yüreklendirerek uygun alternatifler ve çözümler bulmaya teşvik etmeye çalışmıştır.

Abdulveli'nin hikaye ve romanlarında tartıştığı konular Yemen'e özgü çeşitli siyasi ve sosyal meselelerdir. Göç ve yabancılaşmadan, her şeyi bir hiç uğruna terk etmekten, varoluşsal kayıplardan, yıkıcı bekle-yişten, devrimden, hapisten, aşktan, sefaletten, umuttan, hayallerden kısaca insana dair her şeyden bahsetmektedir. Her zaman Yemenli insanlardan bahsetmiş, onların ebedî ızdırabı ve kayıp kimliği, tüm umutları ve hayalleri, zaferleri ve yenilgileri hakkında yazmıştır. İçgüdülerini ve saçmalığını, dindarlığını ve takvasını ifade etmiş, hikaye ve romanlarında onun melek ve şeytani bir ruh taşıdığını tüm derinliği ve yüzeyselliği ile olduğu gibi okuyucuya sunmuştur. Muhammed Ahmed Abdulveli, eserlerinden hareketle her durumda kadınlarla empati yapmaya çalışan ve onların kalp ritimlerine kulak vererek iç dünyalarına nüfuz eden ince ruhlu bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın, onun eserlerinde önemli bir paya sahiptir. Anne, sevgili, eş, aşk, çiftçi, fahişe... Onun nazarında kadın her haliyle kadındır ve her zaman fedakârlıkla ve sevgiyle dolup taşan bir erdem timsali haline gelmiştir.

Onun eserlerinde kadın, kendisine zulüm de etseler tüm çocuklarını içinde barındıran bir topraktır. Onu terk etseler bile sabırla onları bekler. Kadın, karanlık yolları aydınlatmak için parıldayan devrimdir. Muhammed Abdulveli'nin kadına atfettiği değer ve onu donattığı eşsiz tasvirler edebi yönden onu imtiyazlı bir mevkiye konumlandırmıştır. Abdulveli'nin siyasi ve sosyal bir hikaye anlatıcısı olarak deneyimi, eşsiz bir Yemen deneyimidir. Yemen edebiyatı ve kültür sahnesinde aydınlatıcı bir düşünce ve modernist bir proje taşımaktadır. 33 yaşında bir suikaste kurban giden yazar, tecrübesinin azlığına ve yazılarının tamamlanamamış olmasına rağmen genel manada Arap, dar manada da Yemen edebiyatında gerçek bir iz bırakmıştır. Muhammed Ahmed Abdulveli tüm insanlara ve etrafındaki her şeye vicdanen bağlıdır. Romanları, vizyonunun özgünlüğü ve içe dönük hayal gücünün derinliği ile öne çıkmaktadır. Hikayeleri ve romanlarında olayları büyük bir hassasiyetle detaylandırmış ve karakterleri üç boyutlu olarak resmetmiştir. Onları, sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte açıklayarak, çatışma felsefesi üzerine felsefi kurallara dayanarak sosyal bir vizyon ve kalıtsal kökler üzerine inşa etmiştir. Tüm bu özellikler, romancı Muhammed

Ahmed Abdulveli'nin deneyiminden, engin kültürü ve donanımını dolaylı yollarla sunma girişiminden ve çeşitli yazma yöntemlerinden ileri gelmektedir. Bu sayede, başında ve sonunda toprağın vatan edindikleri yer olduğunu fark ettiğinde, kendi ruhuyla bürüdüğü karakterlerde vatanı yüceltme çabasıdır.

Muhammed Ahmed Abdulveli, sıradan bir hikayeci değildir. Zamansal ve mekansal gerilemeye karşı devrimci bir kültürün kurulmasına açıkça katkıda bulunmuştur. Belki de *Ve Kânet Cemîle* adlı hikayesinde, gerçekleşmesinden üç yıl sonra devrime karşı komplonun gerçeklerini ortaya çıkarmıştır. Bu yönüyle okuyucu, Muhammed Ahmed Abdulveli'nin öngörülü kişiliğine şahit olmaktadır. Sanki ilahî bir kadrajdan geleceğe bakıyor ve eşi görülmemiş bir gözlem yapıyordu. Zira Yemen topraklarının erozyonunu ve kuzey eteklerindeki düşüşü ortaya çıkaran ilk hikaye derlemesi *el-'Ard Yâ Selmâ'yı* okuduğumuzda fark ettiğimiz şey budur.

Aynı zamanda birçok sosyal sorunu ele almış ve bu sorunların arkasındaki etkenleri araştırmıştır. Vatan ve içinde bulunduğu toplumun insanî kaygılarına dair uzun bir zihinsel mesai harcamıştır. Işığın ateşten ayrılamaması gibi Muhammed Ahmed Abdulveli de Yemen'in sancı ve ızdırap dolu tarihine kayıtsız kalamamıştır. Nitekim *Yemûtûne Gurebâ* romanında şöyle demiştir: "Biz bir vatan, bir halk, bir umut arıyoruz. Bir insanın gurbette nasıl hissettiğini bilemezsiniz. Ama deneyeceğiz ve başkalarının bize koyduğu engelleri hiçbir zaman bahane etmeyeceğiz."⁶

Ayrıca yurt dışında yaşanan gurbet ve göçün acısını ve bunun sonuçlarını eserlerinde kullandığı dil ve üslup vasıtasıyla adeta resmetmiştir: "Çocukların saçları şafakta beyaza dönecek, eşler uzun süre boşuna bekleyecekler, ailesinin yanında ve vatanında olmayanlar geri döndüğünde, müjde ondan önce gelmez. Çünkü o, diğer adamların omzunda basitçe taşınarak geri döner. İşte o zaman ufku kaplayan bir feryat yükselir."⁷

Sadece dil ve üslup enstrümanlarını kullanmada değil; sorgulama ve keşfetme mekanizmalarını işletme konusunda da yetkin olduğu görülmektedir. Nitekim *Şey'un İsmuhû el-Hanîn*'de şöyle diyor: "Bu ülke insanın düşünme duygusunu öldürür ve duyguları köreltir; zaman geçtikçe, düşünen beyin hücrelerinin aktivitesi sona erer. Donuyoruz, donuklaşıyoruz ve her gün ölüyoruz."⁸

⁶ Abdulveli, *El-Amalu Kamile*, s. 104.

⁷ Abdulveli, *El-Amalu Kamile*, s. 261.

⁸ Abdulveli, *El-Amalu Kamile*, s. 250.

Kullandığı bu cümle gerçekten mana ve üslup açısından zamanın ilerisindedir. Ona baktığımızda sezgisel olarak geleceği gördüğü hissine kapılmaktayız. Belki de bunun en önemli tanığı, *Tarîku's-Sîn* hikayesidir. Bu hikayede yazar, hissettiğini yaratır, gördüğünü tasavvur eder. Uzun mücadelenin yoldaşlarına gizli sinyaller gönderiyormuş gibi onlara Çin sosyalizmi modelinin şemsiyesi altında rehberlik eder. Kendine güvenerek, sanki Levh-i Mahfuz'da insanların yararı ve -nesillerin rüyası gibi- vatan topraklarının derinliklerinde kalmaları için dayandığı şeyi okuyormuş gibi ima eder. Romanı *Yemûtûne Gurebâ*, geçmişte, günümüzde ve belki de gelecekte milyonlarca Yemenlinin yaşadığı yahut yaşayacağı gerçekliği ifade etmektedir.

Muhammed Abdulveli, hikaye tarzında yeni bir ufka sahip hikaye yazımının Yemen'deki modern temellerini atmış ve hayata dair reel verileri sanatsal ve dilsel motiflerle işleyerek okuyucuya sunmuştur. Önde gelen Arap ve yabancı hikaye ustalarıyla tanışmış ve Rusçaya çevrilen edebi eserleri hakkında onların değerlendirmelerini dinlemiştir. Yazın hayatının başlangıcında, Çehov⁹, Yusuf İdris¹⁰, Hanna Mina¹¹ ve diğerlerinden istifade etmiş, buna rağmen, diğer gençler gibi eserlerinde taklit ve özentî ağına düşmemiştir. Kültürel getirisine bakmaksızın kendi gerçekliğini yansıtmaya devam etmiş ve edebi özgünlüğünü muhafaza etmiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarının acısı, tüm eserlerine hakim olan ilk duygudur.

Hikayeleri, diğer Yemen hikayelerinden biçim ve içerik yönüyle Arap ve uluslararası hikayeye ayak uydurmasıyla öne çıkmaktadır. Yazılarındaki gurbet, felsefi ve mücadelecî bir karakter kazanmaktadır. Eleştirmenler onu sadece bir düşünür ve yazar değil; aynı zamanda bir maceracı, diplomat ve siyasetçi olarak tanımlamaktadırlar. Etiyopya'daki hayatına ve anılarına eserlerinde fazlaca yer vermiştir. Yemen toplumdaki kapalı (muhafazakâr, tutucu) yaşamla Etiyopya'da açık (çağdaş) yaşam arasındaki çelişki, onun hayatı ve eserleri üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Bir taraftan İslam toplumu addedilen Yemenliler, diğer taraftan ise ekseriyeti gayrimüslim olan Etiyopyalılar, yazarın ilişkili olduğu iki farklı toplumdur. Abdulveli, Yemenin kapalı aile kültürüne her zaman saygı duymuş fakat Etiyopya'daki kültürel sürece tanık

⁹ Anton Çehov hakkında daha fazla bilgi için bkz: Sema Canlı, "Anton Cehov'un Tarzı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

¹⁰ Yusuf İdris hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldız, Ş., "Yusuf İdris'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği" Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, sayı 22, s. 280, 2009.

¹¹ Suriye Edebiyatının önde gelen edebiyatçılarından Hanna Mina ile ilgili Türkiye'de yazılmış Yüksek lisans tezi vardır. Tez hakkında detaylı bilgi için; Mehmet Bilir, "Hanna Mina'nın Nihayetü Reculin Şuacain Adlı Romanın İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2006.

olduktan sonra bu iki kültür arasında köprü kurmaya çalışmıştır. Bu açıdan yazılarında iki kültürün de etkisini görmek mümkündür. Eserlerinde toplum tarafından ezilen gruplara yer vermiş ve gerek Yemen'de gerekse Etiyopya'da ayrımcılıktan yakınan çocuklar, mazlum kadınlar ve mazlum erkekler adına mücadele vererek onlar için zafer kazanmıştır.

Yemen ve Etiyopya'da toplumun inandığı gelenek ve göreneklere göre haklarından ve iradesinden mahrum bir varlık olarak görülen "kadın", eserlerinde özel bir yer tutmaktadır. Yazar Muhammed Ahmed Abdulveli, Yemen'deki koşullar çerçevesinde Yemen dışında müreffeh bir yaşam aramak için topraklarını ve ailelerini terk eden gurbetçilere özel bir ihtimam göstermektedir ve bu onun eserlerinde belirgindir. Nitekim ünlü romanı *Yemûtûne Gurebâ*, diasporada çok acı çeken gurbetçilerin gerçekliğinin somut bir örneğidir. Bu romanda Yemenli karakterlerin çokluğu ve Yemenlilerin kendi ülkesinden uzakta başka bir ülkede bir yabancı olarak yaşayışından ölünceye kadar bir çılgılık, acı ve kendi kendine yardım arayışı vardır. Sonuç olarak denilebilir ki yazar Muhammed Abdulveli, siyasi ve tarihsel dönüşümlere tanık olduğu, 50'li ve 60'lı yıllarda Yemen'in yaşadığı en önemli tarihi dönemleri edebi eserleriyle belgelemiştir.

Muhammed Ahmed Abdulveli'nin iki romanı vardır. Bu romanlar: *Yemûtûne Gurebâ*, (صنعاء مدينة ميموتون غرباء) ve *San'a Medîne Meftûha*, (صنعاء مدينة مفتوحة) 'dır. Bu bölümde bu iki kitabı ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalışacağız. *Yemûtûne Gurebâ* adlı roman 78 sayfa, *San'a Medîne Meftûha* adlı roman ise 82 sayfadır.

Yemûtûne Gurebâ

Yemûtûne Gurebâ (Birinci Baskı 1971, İkinci Baskı 1972), genel anlamda hüznün egemen olduğu sosyal gerçeklikle ilgili bir romandır. Roman, yabancılaşmanın üzücü gerçekliğine odaklanmış ve kendi kültürüne bile yabancılaşan bireylerin hayatlarını ele almıştır. Bu roman Muhammed Abdulveli'nin ilk romanıdır. Yemenli göçmen bir adamın ekonomik gayelerle Yemen'den çıkarak Habeşistan'a olan göçü ve oradaki hayatını konu almaktadır.

Ülkesini terk eden her Yemenlinin göç ederken uğruna göze aldığı belli başlı hedefleri vardır. Bu konuda Adıgüzel şöyle demektedir:

"İnsanlar; bireysel veya kitlesel bir biçimde, zorunlu veya gönüllü olarak, yaşadıkları yerin idari sınırından ayrılarak, başka bir idari sınırdaki yerleşim yerine, çeşitli sosyal sonuçlar doğuracak biçimde göç etmektedir. Göç, insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden

dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir. İnsanlar bazen çalışmak, iş aramak ve daha konforlu bir hayat sürebilmek için gönüllü olarak doğup büyüdükleri yerlerden ayrılırken bazen de savaşlar, baskılar, sürgünler veya doğal afetler gibi zorunlu sebeplerle yaşadıkları yerlerden göç etmektedir” (Adıgüzel, 2015: 9).

Memleketinden ayrılmak zorunda kalan gurbetçiler hayata tutunmak için kendi memleketlerinden uzakta, kendilerine bir yol haritası çizerek yaşam mücadelesine başlarlar. Ancak gurbette iyi bir yaşam standardı yakalayamaz ve hayal ettikleri yaşama kavuşamazlar. Bir kısmı gurbette yaşadıkları bazı problemler yüzünden memleketlerine geri dönmek zorunda kalırlar. Bazıları ise hasretini çektiği vatanlarına bir gün dönebilmenin hayaliyle istikrarsız bir hayat sürdürürler. Nitekim vatanlarına dönmeden de hayatlarını kaybeder ve topraklarının dışına gömülürler.

Yemûtûne Gurebâ romanı sefalet, yoksulluk ve acımasız gerçekliği gözler önüne sermektedir. Bu eserde, daha iyi bir yaşam arzusuyla anavatanlarından ayrılan Yemenli insanların gittikleri ülkede sürdürdükleri yaşam biçimi ve memleketlerine geri dönme umuduyla geçen çile dolu yılları anlatılmaktadır. Muhammed Abdulveli tarafından 1971 yılında yayımlanan *Yemûtûne Ğurabâ* romanı Yemen göçü ve vatanına geri dönüş düşüncesi teması çerçevesinde şekillenen en önemli romanlardandır. Söz konusu roman, hem göçmen hem de arkasında bıraktığı ailesi üzerinde büyük bir yıkıma sebep olan göç teması üzerine inşa edilmiştir. Aynı zamanda bu romanda göçün sebep olduğu kimlik krizi ve yabancılaşma, dışlanmışlık duygusu, melezlik, milli şuur, aitlik hissi, cinsiyet ve cinsellik, vatan ve toprak konularına yer verilir.

Yazar Abdulveli, *Yemûtûne Gurebâ* romanında göçle ilgili görüşlerini Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da Yemenli bir göçmen ile melez bir göçmenin oğlu arasında geçen şu diyalogla özetlemiştir:

“Topraklarını terk ettiler diyorsun... Niçin? Çünkü onların pisliklerine yiğitçe karşı duramadılar! Halk toprağından göç eder. Halk bu toprağın hainidir. Adaletsizlik ihaneti basit bir şey yapar. Ancak kaçmayı haklı çıkarmaz.”¹² “Bu mezar onun mezarı değil bu toprak da onun toprağı değil ve bu bizim vatanımız değil! Bunlar başka insanların mezarı, biz Etiyopyalıların mezarlarını işgal ettik! Ağızlarından lokmalarını aldığımız yetmiyormuş gibi onların mezarlarını da istila ediyoruz! Ne kadar garibanız Allah'ım! Ne kadar garibanız!” (1987: 92).

¹² Abdulveli, *el-A'mâlu'l-Kâmile*, s.91.

Abdulveli tüm eserlerinde gurbet temasını işlemiş, Yemen devrimi adına yürüttüğü felsefî ve mücadeleci ruhu eserlerindeki karakterlere yansıtmıştır. Sınırsız bir hayal gücüne sahip olmasına rağmen yazar, kısa ömrüne sığdırdığı bu yazılarında gördüğü, duyduğu, şahidi olduğu şeyleri anlatmış ve her zaman gerçeğin izini sürmüştür. Göç temasını konu alan eserler arasında 1971 yılında yayımlanan ve yirminci asrın en değerli 100 Arap romanı içerisinde yer alan Muhammed Abdulveli'nin *Yemûtûne Gurebâ* romanı imtiyazlı bir konumdadır. Kullandığı teknik ve işlediği tema olgusuyla kendini gösteren roman, arkasından gelen roman yazarlarına da bir esin kaynağı teşkil etmektedir.¹³ Muhammed Abdulveli tarafından 1971'de yayımlanan *Yemûtûne Gurebâ* romanı, Yemen'deki ilk kurgu eser olmakla beraber Yemen romanının kuruluşundaki en önemli romanlardan biridir.

San'a Medîne Meftûha

Muhammed Abdulveli'nin bir diğer romanı ise *San'a Medîne Meftûha* (1977)'dir. Yemen kültür arenasında büyük yankı uyandıran bir romandır. Bu kadar büyük etki uyandırmasının nedeni; kültürel hassasiyet ve eşsiz bir yaratıcılığa sahip olan Muhammed Abdulveli'nin bu eseriyle sözlü tartışmalara, entelektüel çatışmalara ve acı savaflara yol açmasıdır. *San'a Medîne Meftûha*'da şahidi olduğu tarihin yakıcı ateşine maruz kalan insanın panoramik bir görüntüsünü sunmaktadır. Zira o, 1962 yılının Ekim ayının ilk haftasında cereyân eden devrimin ilk tanıklarındandı.¹⁴

Muhammed Abdulveli'nin bu eseri, tamamen olgun ve gerçekçi duyguları ihtiva eden bir edebiyat eseridir. İmamet'e karşı organize edilmiş siyasi mücadelenin ilk dönemlerinde Yemen toplumundaki sosyal ve politik çatışmanın karakterini ve gidişatını derinden etkilemiştir. "İmamet esası, Zeydî düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Çünkü bu mezhebin imamet fikri etrafında şekillendiğini ve bu imamet fikrinin hemen hemen bütün Zeydiyye tarihinde yönlendirici faktör olduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevede Zeydiyye, imamet'in Ali-Fâtıma soyundan gelen âlim, faziletli, kahraman, cömert, takva sahibi ve bizzat imametini ilan ederek kendi adına davette bulunan kimsenin hakkı olduğuna inanan topluluğun genel adı olarak karşımıza çıkmaktadır."¹⁵

¹³ Yusuf Köşeli, "Çağdaş Yemen Romanında Başlıca Temalar", *Tarih Okulu Dergisi*, cilt 9, sayı 25, 2006, s.8.

¹⁴ Hişâm, *Abdulveli*, s. 2023.

¹⁵ Yusuf Gökalp, "Zeydilik ve Yemen'de Yayılışı", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.81.

Abdulveli bu romanda geçen her biri farklı kaderlere sahip karakterleri yaşamın bir parçası olarak dolu dolu ele almış ve onları okuyucu nezdinde somutlaştırmıştır. Abdulveli'nin romanlarındaki söz konusu yaklaşımı aslında Yemen hikayeciliğinin o dönemdeki genel karakterini yansıtmaktadır. Nitekim Dereli bu döneme dair şunları söylemektedir: “Erken dönem Yemen hikayeciliği, çoğunlukla belli sosyal ya da siyasî mesajlar taşımakta olup İngiliz dış gücüne karşı az ya da çok açık ajitasyon ile ayırt edilebilir. Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Yemen’de de Batı’yı taklit ile başlayan hikaye tarzı, bazı dönemlerde devrim söylemlerinin etkisi altına girmişse de zamanla -özellikle yetmişli yıllarla birlikte- içerik ve şekil açısından modern anlamda çeşitlilik kazanarak edebî özgünlüğü yakalamaya başlamıştır. Bu dönemde Yemen hikaye tarzı bireysel, toplumsal ve siyasî özellikler taşıyarak gerçekçi metodu da ihtivâ eder. Toplumun küçük bir parçası olan aile, anavatandan göç, siyasî ortam ve bireysel ızdıraplar, Yemenli kısa hikaye yazarlarının işlediği temel konular arasında sayılabilir.”¹⁶

Genel olarak Abdulveli, Yemen halkının zalim ve gaddar iktidarların prangalarından kurtularak daha iyi bir dünya inşa etmesi yönündeki arzusunu merkeze alır. İmamet yönetiminin zulmünü, topluma karşı olan saldırganlığını ve yöneticiye olan öfkesini zalim İmamet kalesine giren denizci karakteriyle sanatsal bir tasvirle sunmuştur.

Ayrıca romanın -gençlik çağında Doğu Afrika’ya göç eden- karakterlerinden birinin, kendi vatandaşlarına ve gelecek kuşaklara deneyim ve tecrübelerini aktardığını görmekteyiz. Muhammed Abdulveli romanın kahramanı Numan’a hitaben yaptığı konuşmada, onlara ülkelerinin kaderiyle yüzleşmelerini tavsiye etmektedir. Bunu da şu ifadelerle dile getirmektedir: “Ben de senin gibiydim. Gerçekliğimden kaçmaya çalışıyordum. Silah taşıyıp insanları öldürdüm. Beni tanımayan insanlarla benim aramda düşmanlık yok. Ama onları öldürdüm. İtalyanların yanında savaştım, onlara karşı da savaştım. Kendimi bir keskin nişancı gibi görüyor ve satın almak isteyen herkese satıyordum.”¹⁷

Nitekim bu sözlerle yazarın vurguladığı ve altını çizdiği husus; her şartta kabullenilmesi ve sahip çıkılması gereken “Vatan”dır. Çünkü yaşadıkları toplumun gerçeğini görmeden ve kendi ülkelerine geri dönmeden ülkenin kaderini değiştiremeyeceklerinin farkındadırlar. Vatanı terk edip gidenler yaşamlarının yanı sıra benliklerini ve öz kimliklerini de satmışlar, bugünlerini kazanıp yarınlarını kaybetmişlerdir.

¹⁶ Muhammed Vehbi Dereli, “Yemenli Öykücülerden Hemdân Zeyd Demmâc’ın ‘Yolcu’ Adlı Öyküsü”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, cilt 13, sayı 2, 2013, s.168.

¹⁷ Abdulveli, *el-A’mâlu’l-Kâmile*, s.318.

Ayrıca romanda, köy yaşamının zorlukları ve şehir hayatına duyulan özlem anlatılır ve Aden'e gitme emeli dile getirilir: "Ah dostum! Ben bir yandan mutlu bir yandan da üzgünüm. Mutluyum çünkü bu ölümler mezarlığını terk ederek yaşayanların şehrini yeniden göreceğim. Üzgünüm çünkü dağın o esmer kızından ayrılacağım."¹⁸ Köylerde hayatın çetin ve sert olduğu konusunda hiç şüphe yoktur. Yemen'de insanlar geçimlerini mevsimlik tarıma dayandırıyorlardı fakat yazar bundan da mustarıptır. Çünkü romanda belirtildiği gibi her an kuraklık olabilir ve mahsulleri zarar görebilirdi.¹⁹ Yağmurun gelmesi geciktikçe insanların zihnine kıtlık korkusu yerleşiyor ve kuraklık olacağı korkusuyla tedirgin oluyorlardı. Özellikle 1948 yılında yaşanan kıtlık hala zihinlerinde tazeydi. O zamanlarda büyükler, nasıl yavan *as* yediklerini hatırlıyordu.²⁰ Bununla tekrar yüz yüze gelmekten korkuyorlardı. Çünkü o zamanlar yaşanan kıtlığı ve onun beraberrinde getirdiği sancıları uzun süre hafızalarından silememişlerdi.

Açlık, susuzluk ve hastalık onları yeteri kadar zayıf düşürmüş ve zorluklara karşı dirençlerini kırmıştı. Kıtlık yüzünden birçok insan sevdiklerini kaybetmişti. Fazla yağış ise, her şeyin yıkımına ve tahribine sebep olarak bazen yaşadıkları trajedinin daha derin bir şekilde şiddetlenmesine yol açabiliyordu. Oluşan seller yüzünden evleri yıkılabiliyor, yolları bozuluyor ve tarım alanları zarar görüyordu. Dahası yağmurdan kaynaklanan seller, arazinin killi toprağı ile birlikte hayvanları ve insanları sürüklüyor ve herkesin hayatını mahvediyordu. Nitekim sevdikleri insanları selden dolayı kaybediyorlardı.

Kasabada yaşayan kadınlarının statüsü ise toprağın, evin ve kocanın hizmetkârlığından başka bir şey değildi. Kadın, önce açan, sonra işten güçten bitap düşerek solan bir çiçeğe benzetiliyordu. "Karım da bir çiçek kadar tazeydi, şimdi ise kuru bir dal oldu. Yirmi beş yaşından büyük olmamasına rağmen, ölümün eşiğinde gibi yaşlandı."²¹

Muhammed Abdulveli bu sözlerle romanında bir kadın portresi çizmektedir. Bu romanında yazar, kadını hem bir gül hem de kuru bir dala benzetir. Onu genç ve güzelliğinde güle, temel ihtiyaçlarını karşılamayacak kadar yaşlandığında ise kuru bir dala benzetmiştir. Onun romanlarında kadının farklı bir yeri vardır. Kadının temel zorluklar karşısındaki dirayetli duruşu, yazarın beklediği ve ona yakıştırdığı vakur bir duruştur. Çünkü kadın, -yaşadığı toplum tarafından- hakları çiğnenmiş

¹⁸ Abdulveli, *el-A'mâlu'l-Kâmile*, s.312.

¹⁹ Abdulveli, *el-A'mâlu'l-Kâmile*, s.317.

²⁰ *As*, Etiyopya'da halk arasında darı unundan yapılan, bazen mısır unuyla karıştırılarak yapılan kuru ekmek anlamına gelmektedir.

²¹ Abdulveli, *el-A'mâlu'l-Kâmile*, s.318.

ve onuru ayaklar altına alınmıştır. Bu yüzden eserlerinde kadın, diğerlerinden farklı olarak eşsiz ve yüce meziyetlerle tasvir edilmiştir.

Roman, devrim öncesi Yemen toplumunun sanatsal ve edebî bir tablosunu resmetmektedir. Kuzey Yemen’de Ahmed İmam zulmü, Güney Yemen’de ise sömürü vardır.²² Yazıldığı dönem ve ele aldığı konu itibarıyla Yemen devrimini işleyen roman, söz konusu devrimin aynası olarak kabul edilmektedir.²³ Roman kahramanlarında bariz olarak görülen temel özellik gurbet duygusudur. Devrimden sonra gurbete gidenlerin anlatıldığı bu eserdeki karakterlerin rolleri gerçeklikle kesişmektedir. Roman kahramanları Numan, Muhammed Mukbil, el-San’ani ve Denizci Ali es-Sağır’ın dilleri hakikatle yanmış, adaletsizlik ve işkence ateşi ile dağlanmış ve çatışmaktan başka çareleri kalmamıştır.

Yemen’in çıkılmaz bir yola girişi ve bu yolda ülkeyi yönetenlerin halka uyguladığı katı ve diktatörce politikalarından dolayı, toplumun ihtiyatlı olarak yaşama tutunması eserin temel çizgisidir. Zulmün çeşitleri fazla olsa da hissettirdiği tek şey vardır; o da zulümden topyekûn kurtuluşun gerekliliğidir. Romanın kahramanı Numan’ın yaşadığı yabancılaşma, psikolojik bunalım ve maddi mücadeleler onun hayatında fırsatları elinden kaçırmasına neden olmuştur. Çünkü bir yandan hayata tutunmak diğer yandan da hayallerinin peşinden gitmek zorundadır. Ama Yemen’in toplumsal gerçeklikleri Numan’a imkân vermemiştir. Çoğu zaman yaşadığı imkânsızlıklar hayallerinin kanatlarını kırmış, yaşadığı gurbet ve sefalet onu yaşamın tutsağı haline getirmiştir. Bir süre de olsa gerçeği unutmaya, gurbetin ruhsal ve psikolojik yaralarını iyileştirmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Hayatındaki tüm iyi şeyler yerini belirsizlik, imkânsızlık ve sefalete bırakmıştır.

Sonunda kahramanların kalbinde isyan ruhu uyanmış ve roman kahramanları, toplumu yeniden reforme etmenin; toplum bireylerinin kendileriyle yüzleşmekten, sahte bir yaşamdan uzaklaşmaktan, yolsuzluk ve adaletsizlikle yüzleşmekten ve yaşamı daha iyi hale getirmek için yaşadıkları toplumu değiştirmekten başka bir yolu olmadığına ikna olmuşlardır. Ayrıca Abdulveli Numan’ın diliyle anlattığı bu eserinde din adamlarını ak sakallı ve elinde kehribar tesbihi olan kişiler olarak tasvir etmiş ve bu kişilerin kıtlıktan önce insanları yardımlaşmaya davet ederken kıtlık zamanında insanlardan kaçtığını söyleyerek din adamlarını eleştirmiştir.

²² 1918 yılında Osmanlı Devleti Yemen’den çıktıktan sonra, Kuzey Yemen İmam Yahya Hamidüddin’in eline geçmiş ve Mütevekkil Devleti Zeydîlik mezhebini kurmuştur.

²³ Yemen’de İmamet Yönetimi ile Cumhuriyetçilerin yeni bir iktidar kurma amacıyla uzlaşmaya varmalarının ardından Suudi Arabistan başta olmak suretiyle geleneksel Monarşiler Kuzey Yemen Cumhuriyeti’ni resmen tanımıştır. Bunun için 1962 yılında Abdullah es-Sallâl cumhurbaşkanı olmuştur.

Sonuç

Yazarlıkla iştiğal edenin en büyük serveti söz, en büyük meziyeti ise dil ve üslubudur. Zira edebiyat, bir nakkaş titizliğinde sözleri dil ve üslubun mürekkebine daldırarak nakşetme sanatıdır. İyi işlendiği takdirde; boya nakkaşın elinde sanata, altın zergeranın elinde cevhere, söz ise yazarının elinde edebiyata dönüşür. Muhammed Ahmed Abdulveli de bu edebiyat sanatını en iyi şekilde icra etmeye çalışan bir yazar olarak Arap literatüründe yer almaktadır.

Bu çalışmada Modern Arap kısa hikayesinin Yemen'deki öncüsü olarak zikredilen, yazdıklarıyla Arap kısa hikayesine yeni ufuklar açan ve modern teknikler kazandıran Muhammed Abdulveli'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ele alınmıştır. Göçmen bir yazar olarak karşımıza çıkan Abdulveli, sadece Yemen edebiyatının değil; göç ve gurbet temalarını bünyesinde barındıran tüm dünya edebiyatlarının kitlelerine hitap etmektedir. Hikaye ve romanlarında hem bireysel hem de toplumsal temalara yer vermiştir. Edebiyatı ve siyaseti bir arada yürütmüş ve tabiatı gereği ikisi de toplumsal olan bu iki unsur arasında bir bağ tesis etmeye çalışmıştır. "Sanat toplum içindedir" görüşünü benimseyen yazar, sosyal gerçekçilik akımının izini sürmüş, edebiyat ve siyaseti aynı platformda buluşturarak büyük bir sansasyon yaratmıştır. Bu bağlamda eserlerinde edebiyat-siyaset insicamını ihtiva ve muhafaza eden yegâne yazarlardan biri olarak Yemen edebiyatında özel bir yer işgal etmektedir.

Ülkesinde tanık olduğu olayların yanı sıra gezip gördüğü, farklı yerlerde aldığı eğitim ve edindiği tecrübeler onun düşünce yapısının temelini teşkil etmektedir. Gorki'nin 'sosyal gerçekçilik' nazariyesinden yola çıkarak yazdığı roman ve hikayeleri onun bu akımdan etkilendiğini göstermektedir. Yemen'de siyasi ve toplumsal istikrarsızlığın mevcut olduğu bir dönemde eserlerini kaleme almıştır. Toplumda yaşanan gerçek olaylara ve gerçek kişilere yer vermiştir. Yani hikayeleri kurgusal değil gerçektir.

Eserlerindeki ana karakterler, yazarın iç dünyasına ayna tutmakta, ondan izler taşımakta ve onun hayatından kesitler sunmaktadır. Bu sebeple her bir karakter diğeri ile benzer özellikler göstermektedir. Zira *Yemûtûne Gurebâ*'daki Abdu Sa'îd neyse *San'a Medîne Meftûha*'daki Numan da odur. İkisi de Abdulveli'yi temsil etmektedir. Annesi Habeşi babası ise Yemenli bir muhacir olan yazarın sosyal, siyasi ve ahlaki anlamda çok karışık bir çocukluğu vardır. Bu karışıklık eserlerine de nüfuz etmiştir. Abdulveli'nin çocukluğunda yaşadığı ve karakterine tesir eden insani dramlar, roman ve hikayelerinde bariz bir şekilde terennüm edilmektedir. Nitekim *İmra'e* (Bir Kadın) romanında, Addis

Ababa'da bir gece vakti arkadaşları ile sokaklarda başıboş halde gezen ana karakterin başından geçen olaylar anlatılırken, hikayenin ana kahramanı ve arkadaşları üzerinden yazarın çocukluğundaki sosyal ve ahlaki çevre tasvir edilmiştir. Yazar her iki romanında da göç konusunu işlemiştir. Bu eserlerde, göçün beraberinde getirdiği gurbet ve hasret duygularının yanı sıra diasporada bir göçmen olarak yaşamının doğurduğu sonuçlar ve ahlaki yozlaşma da ele alınır.

Yaşadığı ve yazarlığa devam ettiği sürece duygu ve düşüncelerini eserleri aracılığıyla okuyucuya hissettirmiş ve Yemen insanının acılarıyla dolu tarihini belgeleyen yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarda odaklandığı iki önemli konu vardır: Gurbet ve Toprak (Vatan). Aynı zamanda toplumun kadına yönelik yaklaşımını da eserlerinde konu edinerek eleştirmiştir. Kadınların istediklerini sevmelerine müsamaha gösterilmemesi ve gençliklerini yaşama özgürlüklerinin ellerinden alınması bunların başlıcalarıdır. O dönem Yemen toplumuna göre kadın yalnızca bir hizmetçidir. Erkek onunla ailesine bakması için evlenir, onu bırakıp uzaklara gider ve bir daha dönmez. Buna karşılık kadının boşanma isteğini dile getirme hakkı bile yoktur. Zira bu, söz konusu toplum tarafından hoş karşılanmaz. Boşanan ve çocuklu kadınların da o toplumda evlilik için tercih edilmediği ifade edilir. Yazarın bakış açısına göre erkekler hep başını alıp uzaklara giderler, eşlerini aldatırlar ve kadınlarını, toprağı ekip biçmesi ve ona sahip çıkması için esir olarak bırakırlar. Yazar eserlerinde hep kadının merhametini, fedakarlığını ve vefakarlığını konu edinmiştir.

Abdulveli, eserlerinde kadını; örf ve adetlerle çok fazla yıpranmış, hakları ve iradesi onu kısıtlayan toplum tarafından tamamen elinden alınmış ve duygularını ifade etme özgürlüğü tanınmamış bir varlık olarak tasvir eder. Aynı zamanda çalışmaktan ve köy işleriyle uğraşmaktan kadınlığını unutmmuş bir kadın tasviri vardır.

Kadını eserlerinde sevgi-iyilik veya güzellik-yaşam düzleminde ele alır. Onun tasavvurunda kadın ve toprak birbirine çok benzer; her ikisi de sınırsız iyiliğin ve verimliliğin sembolüdür. O yüzden neredeyse bütün yapıtlarında bu ikisine fazlaca değinmiştir. Yazarın özellikle kadına bakışı, hassas bir tutumla ilişkilidir. Onun için kadın, içinde iyiliği ve saflığı saklayan mazlum bir varlıktır. Bu yüzden o, toplumun karşısında kadınlarla kendini aynı çizgide görmüş, onlarla aynı duyguları paylaşmış ve onlarla arasında olumlu bir bağ kurmuştur. Kadınları hep yüceltmış, merhametin ve fedakarlığın sembolü olarak görmüştür. Abdulveli'nin, eserlerinde sürekli kadından bahsetmesi ve onu toprakla eşdeğer tutması, kadınlar olmadan vatanın topraksız; toprağın da vatansız kala-

cağı mesajına bir vurgudur. Nitekim o, kadını toprağın ve vatanın varisi adanmış ve ona merkezî bir misyon yüklemiştir.

Onun eserlerini yaşadığı çevredeki zorlu koşullar şekillendirmiş ve sanki en derinlerinde hissettiği acıları anlatabilmek için hikayeci olmuştur. Hikayelerinde Yemen, başka vatanlara çocuk doğuran ve tek başına fakirlikten ızdırap çeken bir vatan portresine sahiptir. Çünkü Yemen kendi çocuklarını yokluktan dolayı dışarıya göç etmeye zorlamıştır. Bu çerçevede denilebilir ki onun eserlerinde acı bir feryat ve kendi toprağın dan ayrı kalarak heder olmuş bir insanın kendi kimliğini arayışı vardır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Yusuf, *Küreselleşme Çağında Göç*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Bâ Kays, Muhammed Sâlih, "Fetâtu Kârût ve'r-Riyâdetu'r-Rivâiyetu'l-Muhem-meşe", *İttihâdu'l-Udeba' ve'l-Kuttâbi'l-Yemeniyyîn*, Sar'a, 2008.
- Bilir, Mehmet, *Hanna Mina'nın Nihayetu Reculin Şucain Adlı Romanın İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2006.
- Canlı, Sema, *Anton Cehov'un Tarzı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Dereli, Muhammed Vehbi, "Yemenli Öykücülerden Hemdân Zeyd Demmâc'ın 'Yolcu' Adlı Öyküsü", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, cilt 13, sayı 2, 2013, ss. 161-176.
- Dufoix, Stephane, *Diasporalar*, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Gökalp, Yusuf, *Zeydilik ve Yemen'de Yayılışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Hişâm, Ali b. Ali, "Abdulveli (Muhammed Ahmed)", *el-Mevsû'atu'l-Yemeniyye*, 2. Basım, Yemen, 2003.
- Köşeli, Yusuf, "Çağdaş Yemen Romanında Başlıca Temalar", *Tarih Okulu Dergisi*, cilt 9, sayı 15, 2006, ss. 837-868.
- Makâlih, Abdülaziz, *Dirâsât fi'r-Rivâye ve'l-Kıssati'l-Kasîra fi'l-Yemen*, el-Muessesetu'l-Câmi'iyye, Beyrut, 1999.
- Muhammed, Abdulveli, *el-A'mâlu'l-Kâmile*, Dar-ul Beyda, Beyrut, 1978
- er-Râ'î, Ali, *er-Rivâye fi'l-Vatani'l-'Arabî*, Dâru'l-Mustakbeli'l-'Arabî, Kahire, 1991.
- Yıldız, Şerafettin, "Yusuf İdris'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 22, s. 279-310, 2009.
- Muhammed Abdulveli: Siyratun Muğlefetun bi'l-Hanîn, <https://nashwannews.com/opinions/215754/2-1-سيرة-مغلفة-بالحنين-عبد-الولي-محمد-عبد-الولي>, Erişim Tarihi: 09.11.2021.